

Prantsuse päritolu võõrsõnade kirjakuju varieerumisest eesti keeles

Ekläär ja ekleer

MADIS JÜRVISTE, TIINA PAET

Prantsuse päritolu laen- ja võõrsõnade kiht eesti keeles on märkimisväärne – uusimas võõrsõnade leksikonis (VSL 2012) on prantsuse lähtekeelega märksõnu ligi 10% –, illustreerides hästi, milline on olnud prantsuse kultuuri mõju eesti keelele. Et sõnu laenatakse tavaliselt keelest, mis on vastavas valdkonnas mingis mõttes prestiižsem, on peale diplomaatia- (*atašee, diplomaat*), moe- (*mansett, puuder*) ja sõjandussõnade (*kürassiir, seersant*) prantsuse keelest laenatud rohkelt just kokandussõnu, sest prantsuse kokakunst on kogu maailmas tooni andnud. Koos toitudega on üle võetud nimetused, osa neist on mugandatud, suur osa jäänud ka tsitaatsõnaks, nagu *baguette, bouillabaisse, ratatouille*.¹ Sellist doonorkeelt on nimetatud ka liiderkeeleks (vt ka Erelt 2007: 312–313). Prantsuse päritolu keeleainese kohanemist eesti keeles on uurinud Erich Raiet (1966). Siinne artikkel on ajendatud vajadusest uurida seni- seid ja sõnastada uusi võõrsõnade mugandamise põhimõtteid.

Eesti keeles on prantsuse päritolu kreemitäidise ning glasuuriga keedutaina-koogikest tähistav sõna praegu kasutusel kahel kujul: *ekleer* ja *ekläär*. Ilmunud ÕS 1960-s kujul *ekläär* ja saanud alates ÕS 2013-st normingukohaseks rööpkujuks *ekleer*, on selle sõna lugu ilmekas näide prantsuse sõnade muganemisest eesti keeles. Järgnevalt arutleme prantsuselähteste võõrsõnade kuju kinnistumise üle eesti keeles. Keskendume lahtise *e-ga*² häälduvate prantsuse sõnade eesti keelde mugandamisega seonduvale. Et eesti keeles on võõrsõnade kirjapilt üldjuhul häälduspärane, st kirjakuju lähtub originaalkeele ligilähedasest hääldusest, tuleb eesti mugandi kirjakuju varieerumise põhjuseid otsida prantsuse keele hääldamise õpetusest eesti allikates ja võimalikest vahenduskeelte mõjudest.

Ekleeridest lähemalt

Keedutainas, millest hiljem hakati valmistama ekleere, sündis Prantsusmaal XVI sajandil Katariina di Medici õukonnas. Sellest tainast valmistati alguses mandli-

¹ Ka sellised suhteliselt igapäevased keelendid nagu *croissant* ei kaldu muganema, vaid püsivad tsitaatkeelenditena.

² Rahvusvahelises foneetilises tähestikus [ɛ] (IPA 2015).

purukattega saiakesi, millel oli mitu nimetust: (*petit pain à la duchesse* 'hertsoginna-saiake', *petite duchesse* 'väike hertsoginna' ja *bâton de Jacob* 'Jaakobi kepp'. Prantsuse kondiitrikunsti alusepanijaid ja suurmeistreid Marie-Antoine (Antonin) Carême (1815: 150–151) võttis alates 1815. aastast neis küpsetistes kasutusele mitmesugused marmelaadi-, hiljem ka kreemitäidised, ning kattis *duchesse*'id suhkruglasuuriga. Nii sündis meile tuntud ekleeri eelkäija.

XIX sajandi keskpaiku võeti Prantsusmaal varasemate nimetuste asemel kasutusele sõna *éclair* (Gouffé 1873: 304; Rey 1993: 651). Ei ole täpselt teada, mis motiveeris uue sõna kasutuselevõttu, aga võib oletada seost väljendiga *en un éclair* 'silmapilguga, väga kiiresti', sõna-sõnalt 'ühe välgusähvatuse jooksul'. Sõnastikes, retseptides ja kondiitrite ajaveebides leidub naljatlevaid oletusi: ekleeri tuleb kähku süüa, sest see on nii maitsev; läikiv glasuur meenutab välgusähvatust; ekleer meenutab vormilt välgunoolt.³ Mõnevõrra tõenäolisem on Larousse'i selgitus: ekleer tuleb kiiresti ära süüa, „et mitte selles sisalduvat kreemi maha ajada” (Larousse XX: 29).

Eestis kirjeldab ekleerilaadseid keedutainast küpsetisi juba päris esimene, XVIII sajandi lõpus välja antud Christina Wargi⁴ „Köki ja Kokka Ramat”, kus neid nimetatakse *pritskookideks* („prits kokid”) ja *tuulemunkideks* („tuule-munkid”) (Warg 1781: 556–557), rootsikeelses originaalis vastavalt *sprit-bakelse* ja *wädermunkar* (Warg 1755: 542).⁵ Hilisemal ajal on eesti keeles hakatud kasutama ka sõnu *tuulekook*, *tuulesai*, *tuulekott*, *tuuletasku* jpt. *Tuule*-algulised nimetused lähtuvad saksa sõnast *Windbeutel* 'tuuletasku, tuulekott', mida kasutatakse kõiksugu täidistega keedutainaküpsetiste kohta, ehkki ei saa välistada ka rootsi keele kui vahenduskeele mõju. Samast allikast (Warg 1781) on eesti keelde võetud suur hulk prantsuse päritolu sõnu (Treiman 1976: 51), kuna Euroopas oli just Prantsuse kokakunst XVII sajandil juhtrolli saavutanud. Sellisteks sõnadeks on väga paljude teiste seas näiteks *biskviit*, *kompott*, *kreem*, *marinaad*, *melon*, *renett*, *žele*, *tort*. Nende sõnade eesti keelde toomisel oli kahtlemata määrav roll kokaraamatu tõlkijal, Noarootsi ja Reigi pastoril Johann Lithanderil.

On võimalik, et meile tuntud ekleere pakuti Tartus Werneri kohvikus 1890. aastate paiku (Pritson 2022). See on tõenäoline, kuna *ekleeri*-sõna sündis Prantsusmaal 1850. aastate paiku. Seejuures ei ole päris selge, millal sõna *ekleer* (*ekläär*) Eestisse jõudis ja kas seda nimetust kasutati mõnes XIX sajandil Eestis avaldatud tõlketekstis. Puuduvad kindlad andmed ka selle kohta, et neid tollal Tartus just ekleerideks nimetati. Igatahes ei maini seda sõna 1927. aastal ilmunud fotoillustratsioonidega kokandusraamat: nii retsepti järgi kui ka piltide põhjal otsustades on tegu küll ekleeridega, ent neid nimetatakse *täidispiätsikesteks* (Kokakunst 1927: 260–261). Seda asjaolu võib selgitada ka 1920. aastate suundumus eelistada omakeelseid sõnu.

³ Kokkuvõtet neist hüpoteesidest vt nt Prantsuse pagarite ja kondiitrite ametiala foorumist (BoulangerieNet, 3. I 2011 Jacky78).

⁴ Tuntud ka kui Cajsja Warg.

⁵ Eesti keeles hakati ilmalikku kirjandust ulatuslikumalt avaldama XVIII sajandil. Wargi kokaraamat oli tõlge rootsikeelsest teosest „Hjelpreda i hushällningen för unga Fruentimber” (otse-tõlkes „Majapidamise abivahend noortele naistele”), mille esmatrükk ilmus Stockholmis 1755.

Nüüdseks on ekleerid Eestis laiemalt tuntud ja samasse tooteperekonda kuuluvad ka tuuletaskud, kohupiimataskud, profitroolid, *gougère*'id jpt kondiitritooted.

On teada, et kõne all olevat sõna kasutati nõukogude ajal toiduainetööstuse erialakirjanduses niihästi kujul *ekläär* (TTK 1962: 176) kui ka *ekleer* (Buteikis, Kengis 1965: 76). Samuti on teada, et ekleere (tõenäoliselt just selle nimetuse all) valmistati Eestis kondiitritsehhiides 1960. aastate lõpus (Tamsalu 2022). Kuna näib, et sõna *ekleer/ekläär* on eesti keeles kasutusele tulnud alles nõukogude ajal, võib see viidata, et *ekleeri*-sõna on eesti keelde tulnud vene keele vahendusel. Võimalusele, et *ekleer* võib olla venemõjuline vorm, viitab ka Uno Liivaku (1998: 687). Kindlama teadmise korral selle kohta, mil see sõna eesti keeles kasutusele võeti, saaks vahenduskeele täpsemalt nimetada. Samas on ka selliseid sõnu, mis on mugandatud esmalt vahenduskeelest lähtudes, seejärel aga fikseeritud hoopis lähtekeelne kirjakuju, nt *aaria* ja *aarja* (vt ka Paet 2022).

Prantsuse *ai*-ühendi mugandamisest eesti keeles

Prantsuse mugand on kasutusel muu hulgas nii inglise (*eclair*), saksa (*Eclair*) kui ka vene keeles (*эclair*). On üsna tõenäoline, et sõna algset fikseerimist *ä*-ga toetas ideeline tagapõhi, st soov vältida vene mõjule viitavat kirjakuju, sest tendents vene mõjulisi vorme eirata on olnud võõrsõnade normimisel üldine (Paet 2022: 926). Arvestades, et sõna fikseeriti esimest korda ÕS 1960-s, võib seda käsitada oma-moodi vastupanuvormina vene mõjudele. 1950.–1960. aastad olid konservatiivse keelekorralduse aeg (Kasik 2022: 1096), ÕS 1960 koostamisel peeti oskussõnade üle teadaolevalt nõu asjaomaste asutustega (vt ka Erelt 2002: 208). Kahjuks ei ole teada, kas arutati ka eklääri kirjakuju üle. Üks ÕS 1960 koostajaid oli Erich Raiet, kes oma 1966. aastal kaitstud väitekirjas võõrsõnade kuju kinnistumisest põhjendab teemavalikut sellega, et ÕS-i koostamisel on vaja kirjakujude üle otsustada. Saksa keele mõju eesti sõnakujule on väheusutatav, kuna ka saksa keeles on kasutusel sõnakuju *Eclair* (hääldusega [e'kle:ɐ] (Duden: *Eclair*)).⁶

Täheühend *ai* (sarnaselt häälikuga *è*) hääldub prantsuse keeles kinnises silbis lahtise *e*-na (IPA [ɛ]), vastandudes kinnisele *e*-le (IPA [e], nagu *éclair*'i sõnaalguline *e*). Nõnda on prantsuse keeles kaks erinevat *e*-häälikut. Lisaks on prantsuse keeles švaavokaalina ja mujal esinev nn tumm *e* (pr *e muet*), IPA [ə], mis hääldub eesti keeles *ö*-lähedasena (erinevais ühendeis on teisigi hääldusvariante, nt [ø] ja [œ], aga need ei puutu siinkohal asjasse). Prantsuse keeles – kus üksiksõnas on rõhk alati viimasel silbil – aga hääldatakse lahtist *e*-d teisiti (madalamalt ehk avatumalt) kui eesti *e*-d: prantsuse keeles paigutub nn keskmadal (lahtine) *e* eesti *e* ja *ä* vahele ning seetõttu võidakse seda häälikut tajuda ka *ä*-na, eesti keele vokaalisüsteemis täpselt samaväärset häälduslikku vastet ei ole (Lippus 2022). Eesti keele puhul peame siin silmas ennekõike pikka *e*-d, kuna lühike *e* hääldub väga sarnaselt prantsuse lahtise *e*-ga, näiteks sõnas *meister* (vrd pr *maître* [mɛtʁ]). Eesti ja prantsuse sõnade häälduse

⁶ Saksa omasõnana tähistab ekleeri *Liebesknochen* 'armuluu', mida Duden põhjendab selgitusega „magus nagu armastus”.

erinevustele on tähelepanu juhtinud ka Johannes Aavik (1933: 7), nentides, et eesti keeles tuleks kasutada „lihtsustet, eestipärastet kompromisshääldust”, mis ei lähtuks mitte sellest, kuidas neid sõnu hääldatakse asjaomases keeles, vaid „nagu neid eesti keeles peab hääldama”.

1781. aastal ilmunud esimeses eestikeelses kokaraamatus on prantsuse päritolu sõnades lahtist *e*-d edasi antud tõenäoliselt just rootsi keele mõjul *ä*-ga: muu hulgas võime sealt leida *krääm prüle* (Warg 1781: 588),⁷ tänapäeval *crème brûlée* ehk brüleekreem. Rootsi keel mõjutas ka eesti kokandussõnavara, nii nagu eesti keelt laiemalt. Prantsuse *crème*’ist sai rootsi keeles *kräm* (OSA: *kräm*), mis hääldus arvatavasti originaalilähedaselt *e*-ga (nagu rootsi *ä* üldiselt), eesti keelde aga tuli juba kujul *krääm*. Samas allikas võib sedasama *ä*-lembust täheldada muudiski prantsuse keelest mugandatud sõnades: nt *soupe à la reine* > *supp a la rään* ’kuninganna supp’ (Warg 1781: 5), *crème de pain* > *krääm dö päng* ’saiakreem’ (Warg 1781: 582). Sõnakuju *krääm* leidub ka 1824. aastal ilmunud Katharina Fehre (1824: 397–401) kokaraamatus, mis on tõlgitud saksa keelest, ent küllap oli selle teose tõlkijale, pastor Carl Matthias Henningile eeskujuks Wargi kokaraamat. Järgmises mahukamas eestikeelses ja samuti saksa keelest tõlgitud Lyda Pancki kokaraamatus, mis ilmus nelikümmend aastat hiljem (Panck 1864), on juba kasutusel sõnakuju *kreem*.

Ka hilisemal ajal on prantsuse keeles lahtise *e*-ga häälduvaid sõnu mugandatud eesti keeles *ä*-ga (vt ka Paet 2011: 150): *afäär* (*affaire*), *barjäär* (*barrière*), *fontään* (*fontaine*), *karjäär* (*carrière*), *kimäär* (*chimère*), *kuväär* (*couvert*), *mohäär* (*mohair*), *plenäär* (< *en plein air*), *revolutsionäär* (*révolutionnaire*), *traväär* (*travers*), *truväär* (*trouvère*) jpt (pikk vokaal asub rõhulises järgsilbis). Muist nendest sõnadest pärineb prantsuse keelest (nt *afäär*, *barjäär*, *plenäär*), muist on meieni jõudnud prantsuse keele vahendusel muudest lähtekeeltest (*fontään* ja *traväär* ladina, *kimäär* kreeka keelest) (VSL 2012). Mõni sõna (nt *funktisionäär*, *konfektisionäär*) on saksamõjuuline (sks *Funktionär* < pr *fonctionnaire*; sks *Konfektionär* < pr *confectionneur*): oletatavasti laiendati analoogiapõhimõttest lähtudes *ä*-kujuliseks ka teisi eesti keelde laenatud ja algselt lahtise *e*-ga häälduvaid prantsuse keelest saadud sõnu.

Teisalt esineb eesti keeles ka *eer*-lõpuliselt prantsuselähteseid saksa ja vene keele vahendusel eesti keelde tulnud laene, mille originaalipärane hääldus on lahtise *e*-ga: *etažeer* (*étagère*), *kalorifeer* (*calorifère*), *kremaljeer* (*crémaillère*), *maneer* (*manière*), *meer* (*maire*).

Järjekindlust häälduses ega kirjaipildis ei olnud veel XX sajandi alguseski. Nii soovitab hea prantsuse keele tundja Aavik põhjalikus häälduspõhimõtete kogumikus nn lahtise *e* häälduseks kord *ä*-d, kord *e*-d: Molière [moljäär] ja Lavallière [lavaljäär] vs. Pierre [pjæer] / [pjäär] ja polonees [polonees] / [polonees]. Samas nendib ta siiski, et see *e* on „ä poole kalduv” ja mõnd sõna võib hääldada mõlemal moel, nt *maire* ’linnapea’ häälduseks pakub ta niihästi [mæer] kui ka [määr]. (Aavik 1933: 20–22)

Ka Paul Ariste (1939: 27) mõonab oma eesti keele häälduse käsitluses, et saksa lühike *e* on lähedane eesti *ä*-le, ja taunib seda, et ühendit *er* hääldatakse sageli

⁷ Wargil algselt (1755: 560) tsitaatkeelendina „Creme Brulé” (pr *crème brûlée*).

võõrsõnades är-iks: *värb, pärfektne, särveerima, konsärvatiivne pro verb, perfektne, serveerima, konservatiivne* jne.

Nõukogude aja ilukirjandusteoste hääldusjuhistest võib leida soovitusi hääldada lahtine *e* kord *e*-na, kord *ä*-na. Nii võime ühe 1960. aastal tõlgitud romaani hääldusjuhistest (Dumas 1960: 651) leida: La Fontaine [lafontän], La Vallière [lavaljäär], Molière [moljäär]; 1987. aastal (Dumas 1987: 617) juhatati aga lugeja hääldama: Fontaine [fo(n)teen], Lemaire [lömeer], Robespierre [robespjeer].

Uuemal ajal on vähemalt keeleõpetuses *ai* hääldamine *ää*-na asendunud *ee*-ga: *e* küll „läheneb *ä*-le”, aga hääldub siiski *e*-na, nagu eesti sõnas *kerä*, ja nt nimi Baudelaire peaks häälduma lahtise *e*-ga ehk [bodler] (Treikelder 2003: 7–14). Keeleõpikuis on *ä*-ga hääldamist otsesõnu keelatud: „[ɛ] on lahtine häälik. Võib lähtuda eesti sõnadest *kell* või *hell*, kuid mitte mingil juhul ei tohi lahtist *e*-d hääldada eesti *ä*-na.” (Leesi 1999: 11, esmatrükk 1987) Sama tendents esineb (vähemalt *ekleeri* ja *eklääri* vahekorras) ka korpuseandmetes: mahukaimas uuema eesti kirjakeele andmekogus, eesti keele ühendkorpuses (ÜK 2021) on sõnakuju *ekleer* ülekaalukalt sagedasem (644 esinemust) kui *ekläär* (72 esinemust).

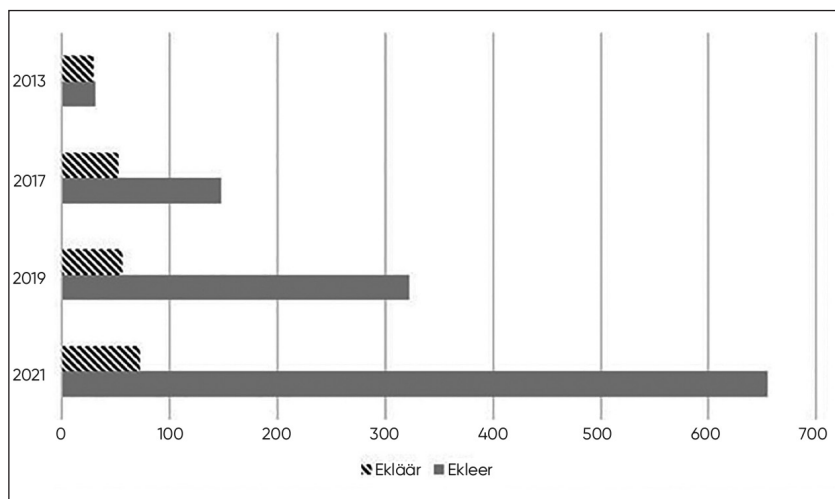
Leksikograafiline ja keelekorralduslik aspekt

2012. a „Võõrsõnade leksikoni” (VSL) toimetamise käigus tehti ettepanek võtta ÕS-i kirjakuju *ekleer*. Emakeele Seltsi keeleteoimkonna otsusega laiendati kirjakeele normingut (normingu laiendamise kohta vt Paet 2022: 926) kirjakuju *ekleer* (*eklääri* kõrvale): mööndi, et „ligilähedane prantsuse hääldus lubab mõlemat kuju” (Raadik 2019: 63). *Ekleer* võeti VSL-i, alates ÕS 2013-st kajastub see vorm ka norminguallikas küll märksõnana, ent eelistatumaks kujuks on jäänud (kaudselt) ikkagi endine kuju *ekläär*: *ekleeri* seletuseks antakse 'ekläär' ja *eklääri* juures on tähendus 'keedutainakook'. Selline esitusviis näitab varasema mugandi eelistust. Samamoodi on eelistus vormistatud järgmises, ÕS 2018-s. See näitab, et ÕS-i koostamisel ja toimetamisel on keeleteoimkonna otsuseid küllaltki vabalt tõlgendatud. Keelenõu andmebaasi⁸ kohaselt on aastatel 2005–2019 küsitud üheksal korral selle sõna kirjakuju kohta, vastuseks on antud ÕS-i eelistus *-ääri* kasuks.

Eelneva põhjal nähtub, et vanema kirjakuju *ekläär* eelistamine, nagu on praeguses normingus (ÕS 2018), ei ole põhjendatud. EKI ühendsõnastik (ÜS) esitab *ekleeri* ja *eklääri* rööpkujudena. Kasutusandmete põhjal on põhjust vanem kirjakuju märgendada harva esinevaks, kuna rööpsete kirjakujude esitamisel tuleb keelekasutajale anda selgitusi nende vahel valiku tegemiseks. Vananenuks märgendamine peaks põhinema korpuseandmetel. Kui vaadelda (joonis 1) *eklääri* ja *ekleeri* suhet 2013., 2017., 2019. ja 2021. aasta korpustes (EtTenTen 2013, ÜK 2017, ÜK 2019, ÜK 2021),⁹ siis on näha kirjakuju *ekläär* järjekindlat harvenemist ja *ekleeri* sagenemist. Korpuseandmete põhjal on põhjust *ekläär* vananenuks märgendada.

⁸ EKI keelenõu andmebaas on elektrooniline tööandmebaas, mis sisaldab (12. XII 2022 seisuga) ligi 19 200 telefoni või meili teel laekunud keelenõuandepäringut ja vastust alates aastast 1991.

⁹ Uuemad korpused sisaldavad ka varasemaid.

Joonis 1. *Ekleer* vs. *ekläär* eesti keele korpustes 2013–2021.

Kokkuvõtteks

Eesti keeles on lahtist *e*-d sisaldanud prantsuse laenude mugandamine olnud eba-järjekindel. Sõna *éclair* fikseerimine eesti keeles kujul *ekläär* lähtus tõenäoliselt omaaegsest tavast hääldada prantsuse sõnade rõhulistes silpides sisalduvat lahtist *e*-d eesti keeles pika *ä*-ga. Tõenäoline on ka püüd vältida vene vormiga kokku langetavat sõnakuju. Lahtise *e* varieerumist eesti mugandites on mõjutanud ühelt poolt nii hääldus – erinevused prantsuse ja eesti keele fonotaktikas – kui ka (võimalikud) vahenduskeeled: saksa, rootsi ja vene keel. Kuna veel XX sajandi alguses soovitas Aavik mõnel juhul pigem *ä*-hääldust ja teisel *e*-hääldust, ei saa imeks panna, et nagu paljudes teistes mugandkujude varieerumist illustreerivates sõnades, on pikka aega kasutusel olnud niihästi *ekleer* kui ka *ekläär*.

Uuemad korpuseandmed (ÜK 2021) näitavad, et *ekleer* on levinum kui *ekläär*, mis on kooskõlas keeleõpetuses levinud põhimõttega, et *ä*-häälikust tuleks loobuda ka prantsuse keeles (rõhulises silbis) lahtist *e*-d sisaldavate sõnade hääldamises. Vanemad laenud, nagu *afäär*, *karjäär* ja *reväär* on juba kasutuses juurdunud ja sagedased, nende kuju on nii-öelda konserveeritud. Otsuse eelistada üht või teist sõnakuju saab keelekasutaja langetada nende keelendite puhul, mille tähistamiseks kasutatakse rööpkujusid, nagu see on *ekleeri* ja *eklääri* puhul.

Võõrsõnade kirjepildi varieerumine on väga avar teema ja väärib süstemaatilistemat käsitlust, sh prantsuse laenude osas. Süsteemset käsitlemist vajaksid prantsuse nn tumma *e*-d sisaldavad sõnad – nt *reduut* pro **röduut* < pr *redoute*. Siinne *ekleeri* ja *eklääri* vaatlus ilmestab hästi võõrsõnade mugandamise mitmetahulisust ja selgitab selle protsessi ekstralingvistilisi tegureid ning juhuslikkustki. Uurimist vajavaid küsimusi jagub aga veel mitmeks eraldiseisvaks käsitluseks.

Uurimust on toetanud Eesti Teadusagentuuri projekt „Eesti keele sõnavara ja korraldus: kasutuspõhine keelearendus ja kasutajakeskne veebidisain,“ (EKKD103).

VEEBIVARAD

BoulangerieNet. <https://www.boulangerienet.fr/bn/viewtopic.php?t=47393>

Duden. Wörterbuch. <https://www.duden.de/woerterbuch>

EtTenTen 2013 = Eesti veeb 2013 (etTenTen) korpus. <https://doi.org/10.15155/1-00-0000-0000-0000-0012EL>

IPA 2015 = The International Phonetic Alphabet and the IPA Chart. International Phonetic Association, 2015. <http://www.internationalphoneticassociation.org/content/ipa-chart>

OSA = Om Svar Anhålles. <https://www2.saob.se/osa/index.phtml>

ÜK 2017 = Eesti keele ühendkorpus 2017. <https://doi.org/10.15155/3-00-0000-0000-0000-071E7L>

ÜK 2019 = Eesti keele ühendkorpus 2019. <https://doi.org/10.15155/3-00-0000-0000-0000-08565L>

ÜK 2021 = Eesti keele ühendkorpus 2021. <https://doi.org/10.15155/3-00-0000-0000-0000-08D17L>

ÜS = Eesti Keele Instituudi ühendsõnastik 2021. Eesti Keele Instituut, Sõnaveeb. <https://sonaveeb.ee>

KIRJANDUS

Aavik, Johannes 1933. 20 Euroopa keelt. 20 Euroopa keele hääldamise reeglid eriti pärisnimedele ja tsitaatsõnade ning -lausete hääldamiseks. Tartu: Kirjastus Istandik.

Ariste, Paul 1939. Eesti keele hääldamine. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts.

Buteikis, Niina; Kengis, Robert 1965. Jahust kondiitritoodete valmistamine. Õppevahend tootlustegevõtete töötajatele. Tallinn: Eesti Tarbijate Kooperatiivide Vabariiklik Liit.

Carême, Marie-Antoine 1815. Le pâtissier royal parisien ou Traité élémentaire et pratique de la pâtisserie Ancienne et moderne, de l'Entremets de sucre, des entrées froides et des socles. Kd I. Paris: J. G. Dentu. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k852393j?rk=42918;4>

Dumas, Alexandre 1960. Vikont de Bragelonne ehk Kümme aastat hiljem. Kd III. Tlk Tatjana Hallap. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.

Dumas, Alexandre 1987. Krahv Monte-Cristo. Tlk Tatjana Hallap. Tallinn: Eesti Raamat.

Erelt, Tiiu 2007. Terminõpetus. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Fehre, Katharina 1824. Uus Kögi- ja Kokka Ramat, mis õppetab keigetarwilissemad road pissokesse ja sure maiapiddamisse kohta teggema, ja keik mis senna jure tarwis, ja sedda möda, kui Lihwlandi kokka ja maiapiddamisse ramatust on luggeda, mis Saksakele on wäljaantud. Tlk Carl Matthias Henning. Tallinn: P. C. G. Dullo.

Gouffé, Jules 1873. Le livre de pâtisserie. Illustr Etienne Antoine Eugène Ronjat. Paris: Librairie Hachette et C. <https://play.google.com/store/books/details?id=eNUqAAAAYAAJ&rdid=book-eNUqAAAAYAAJ&rdot=1>

Kasik, Reet 2022. Keelekorraldus Nõukogude Eestis. (Vaateid eesti keelekorralduse arengu- loole). – Keel ja Kirjandus, nr 12, lk 1093–1103. <https://doi.org/10.54013/kk780a2>

- Kokakunst 1927** = Kokakunst sõnas, pildis ja filmis. Tarviline juht perenaistele: 1000 maitseva toidu kokkuseadet ja hulk väärtuslikke ning tulusaid näpunäiteid ja juhatusi maitseva toidu valmistamiseks kui ka nägusaks serveerimiseks 284 selgitava pildi ja filmiga. Tallinn: Elu.
- Larousse XX** = Larousse du XXe siècle. Kd III. Peatoim Paul Augé. Paris: Librairie Larousse, 1930.
- Leesi, Lauri 1999**. Prantsuse keele õpik algajaile. Tallinn: Valgus.
- Liivaku, Uno 1998**. Tähelepanekuid Eesti Televisiooni keelekasutusest. – Keel ja Kirjandus, nr 10, lk 680–690.
- Lippus, Pärtel 2022**. Meili teel Madis Jürvistele saadetud info 18. XI.
- Paet, Tiina 2011**. Tsitaatsõna häädusest eesti keeles ja selle esitusest sõnastikes. – Emakeele Seltsi aastaraamat 56 (2010). Peatoim Mati Erelt. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, lk 148–171. <https://doi.org/10.3176/esa56.08>
- Paet, Tiina 2022**. Võõrsõnade kuju normimise probleeme tänapäeva eesti keeles. – Keel ja Kirjandus, nr 10, lk 923–947. <https://doi.org/10.54013/kk778a3>
- Panck, Lyda 1864**. Kasulinne kögi- ja majapidamisseramat. Tlk F. Eckfeldt. Tartu: E. J. Karow.
- Pritson, Öie 2022**. Meili teel Tiina Paetile saadetud info 25. X.
- Raadik, Maire 2019**. Emakeele Seltsi keeleteoimkonna veerandsajand. – Oma Keel, nr 1, lk 54–67.
- Raiet, Erich 1966**. Võõrsõnade kuju sõltuvus lähte- ja vahendajakeeltest tänapäeva eesti keeles. Väitekiri filoloogiateaduste kandidaadi kraadi taotlemiseks. ENSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.
- Rey, Alain (peatoim) 1993**. Dictionnaire historique de la langue française. Paris: Dictionnaires Le Robert.
- Tamsalu, Tiiu 2022**. Meili teel Madis Jürvistele saadetud info 21. X.
- Treikelder, Anu 2003**. Prantsuse keel. Grammatika. Tallinn: Ilo.
- Treiman, Linda 1976**. Prantsuse päritolu sõnu eesti 18. sajandi ilmalikus kirjanduses. – Emakeele Seltsi aastaraamat 21 (1975). Tallinn: Eesti Raamat, lk 51–68.
- TTK 1962** = Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogu toiduainete tööstuse toodete vabariiklike ja ametkondlike tehniliste tingimuste kogumik. 1. osa. Tallinn: Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogu Toiduainete Tööstuse Valitsus.
- VSL 2012** = Võõrsõnade leksikon. Koost Eduard Väari, Richard Kleis, Johannes Silvet. Peatoim Tiina Paet. Toim T. Paet, Tuuli Rehema, Katrin Kuusik, Argo Mund, Kaspar Kolk, Ülle Viks. 8., põhjalikult ümber töötatud tr. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Valgus.
- Warg, Christina 1755**. Hjelpreda i hushållningen för unga Fruentimber. Stockholm: Lor. Ludv. Grefing.
- Warg, Christina 1781**. Köki ja Kokka Ramat, mis Rootsi Kelest Eesti-ma Kele üllespandud on. Tlk Johann Lithander. Tallinn: A. H. Lindfors.
- ÕS 1960** = Õigekeelsuse sõnaraamat. ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituut. Toim Ernst Nurm, Erich Raiet, Magnus Kindlam. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- ÕS 2013** = Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2013. Toim Maire Raadik. Koost Tiiu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, M. Raadik. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- ÕS 2018** = Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2018. Toim Maire Raadik. Koost Tiiu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, M. Raadik. Eesti Keele Instituut. Tallinn: EKSA.

Madis Jürviste (sünd 1985), MA, Eesti Keele Instituudi nooremteadur-leksikograaf (Roosikrantsi 6, 10119 Tallinn); Tartu Ülikooli doktorant, madis.jurviste@eki.ee

Tiina Paet (sünd 1974), MA, Eesti Keele Instituudi vanemkeelekorraldaja-nooremteadur (Roosikrantsi 6, 10119 Tallinn); Tartu Ülikooli doktorant, tiina.paet@eki.ee

On the variation of French loanword spellings in Estonian: *ekläär* vs *ekleer*

Keywords: corpus planning, standards of written language, spelling variants, culinary terms, adaptation of borrowings, French borrowings

The article looks at the ways the spelling of foreign words of French origin has become fixed in Estonian, with a focus on the adaptation into Estonian of words pronounced with an open *e* in French. In Estonian, the spelling of foreign words typically follows their pronunciation, i.e., the spelling is based on the approximate pronunciation in the (original) language. Hence, the variations in the spelling of the Estonian adaptations likely derive from the French pronunciation instructions provided in Estonian sources and possibly from the influence of intermediary languages.

Two spellings of the word for the French choux pastry cake *eclair* currently coexist in Estonian: *ekleer* and *ekläär*. The word first appeared in ÕS 1960 as *ekläär* and was also standardized as *ekleer* in 2013; as such, it is a good example of the adaptation of French words in Estonian.

The adaptation of French borrowings containing an open *e* has been inconsistent in Estonian. The initial fixation of the word *éclair* with the spelling *ekläär* likely derived from the erstwhile custom of pronouncing the open *e* in the stressed syllables of French words as a long *ä* in Estonian. An effort was probably also made to avoid the spelling coinciding with the Russian form (*эклер*); there is a general tendency to ignore Russian-influenced forms when it comes to the standardization of foreign words in Estonian.

The variation of the open *e* in Estonian adaptations has been affected by pronunciation – differences in the phonotactics of French and Estonian – as well as intermediary languages: German, Swedish and Russian.

Madis Jürviste (b. 1985), MA, Institute of the Estonian Language, Lexicographer, Junior Researcher (Roosikrantsi 6, 10119 Tallinn); University of Tartu, Doctoral Student, madis.jurviste@eki.ee

Tiina Paet (b. 1974), MA, Institute of the Estonian Language, Senior Language Planner, Junior Researcher (Roosikrantsi 6, 10119 Tallinn); University of Tartu, Doctoral Student, tiina.paet@eki.ee